

PROBLEMATYKA OCENY ZGODNOŚCI WYROBÓW OBRONNYCH W ŚWIETLE CZŁONKOSTWA POLSKI W NATO I UE

W artykule przedstawiono główne założenia projektu ustawy o systemie oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na cele obronności i bezpieczeństwa państwa, który został opracowany w Wojskowym Centrum Normalizacji, Jakości i Kodyfikacji.

1. Ocena zgodności wyrobów obronnych a przynależność do NATO i UE

Ocena zgodności wyrobów obronnych obejmuje całokształt działań mających na celu bezpośrednio lub pośrednio określenie, czy wyrób będący przedmiotem oceny spełnia wymagania określone przez resort Obrony Narodowej. Typowe działania związane z oceną zgodności wyrobów obronnych to m.in. badania, kontrola, zapewnienie zgodności (deklaracja dostawcy, certyfikacja) wyrobów z wymaganiami odbiorcy wojskowego. Ocena jest dokonywana przez niezależne od producentów i dostawców wojskowe laboratoria badawcze oraz jednostki certyfikujące wyroby. Jej przeprowadzenie zapewnia, że na wyposażenie Sił Zbrojnych trafiają wyroby spełniające wymagania wyspecyfikowane przez gestorów uzbrojenia i sprzętu wojskowego w Normach Obronnych, Polskich Normach z dziedziny obronności państwa lub specyfikacjach technicznych (np. warunkach technicznych, kryteriach technicznych).

Unia Europejska dysponuje rozbudowanym systemem oceny zgodności, opartym o tzw. Dyrektywę Nowego Podejścia. Najbardziej znanym przejawem funkcjonowania tego systemu jest znak CE spotykany na wielu produktach codziennego użytku. Natomiast NATO jak do tej pory nie wypracowało jednolitej polityki w zakresie oceny zgodności wyrobów obronnych. Każde państwo członkowskie dysponuje osobnym systemem oceny zgodności wyrobów obronnych. Jest to wynik m.in. postanowień art. 296 Traktatu o utworzeniu Wspólnoty Europejskiej, który stwierdza że każde państwo może nie stosować ustawodawstwa Wspólnoty w odniesieniu do wyrobów wyraźnie przeznaczonych do celów wojskowych, o ile znajdują się one na liście sporządzonej przez Radę Wspólnoty, zgodnie z tym artykułem. Ponadto, każde państwo członkowskie może podejmować środki, jakie uważa za konieczne w celu ochrony podstawowych interesów jego bezpieczeństwa, a które odnoszą się do produkcji lub handlu bronią, amunicją lub materiałami wojennymi – tym samym m.in. dowolnie formułować zasady oceny zgodności wyrobów obronnych. Listę wyrobów określonych przez art. 296 przedstawiono poniżej. Na uwagę zasługuje fakt, że ta lista od czasu powstania w 1958 roku, nie była od tamtej pory ani razu aktualizowana.

1. Broń palna przenośna i automatyczna, taka jak karabiny, karabinki, rewolwery, pistolety, pistolety automatyczne i półautomatyczne (z wyjątkiem broni myśliwskiej, pistoletów i innej broni małokalibrowej o kalibrze poniżej 7 mm)
2. Broń artyleryjska, miotająca ładunki taka jak:
 - a) armaty, haubice, moździerze, artyleria, broń przeciwpancerna, wyrzutnie rakiet, miotacze ognia, działa bezodrzutowe;
 - b) zasłony dymne i broń gazowa.
3. Amunicja dla broni wymienionych w pkt 1 i 2.
4. Bomby, torpedy, rakiety i pociski kierowane:
 - a) bomby, torpedy, granaty, w tym granaty dymne, bomby dymne, rakiety, miny, pociski kierowane, miny podwodne, bomby zapalające
 - b) urządzenia i podzespoły wojskowe zaprojektowane specjalnie do obsługi, montażu, demontażu, odpalania lub wykrycia wyrobów wymienionych w pkt a)
5. Urządzenia wojskowe do kierowania ogniem:
 - a) komputery sterujące odpalaniem i systemy naprowadzania w podczerwieni i inne urządzenia do naprowadzania w nocy;
 - b) dalmierze, wskaźniki położenia, wysokościomierze;
 - c) elektroniczne urządzenia do śledzenia celu, żyroskopowe, optyczne i akustyczne;
 - d) celowniki bombowe i strzeleckie, peryskopy dla urządzeń wymienionych na powyższej liście.
6. Czołgi i inne specjalistyczne pojazdy bojowe:
 - a) czołgi;
 - b) pojazdy wojskowe, uzbrojone i opancerzone uwzględniając amfibie;
 - c) samochody pancerne;
 - d) wojskowe pojazdy kołowo-gąsienicowe;
 - e) pojazdy wojskowe na nadwoziu czołgowym;
 - f) ciągniki specjalne zaprojektowane do transportu amunicji wymienionej w pkt 3 i 4.
7. Substancje toksyczne i radioaktywne:
 - a) środki trujące, biologiczne i chemiczne oraz radioaktywne przystosowane do użycia w czasie działań wojennych przeciwko ludziom, zwierzętom lub płodom rolnym;
 - b) urządzenia wojskowe do rozprzestrzeniania, wykrywania i identyfikacji substancji wymienionych w pkt a.
 - c) wyroby przeciwdziałające działaniu substancji wymienionych w pkt a.
8. Proch, materiały wybuchowe oraz ciekłe i stałe paliwa raketowe:
 - a) proch oraz ciekłe i stałe paliwa raketowe specjalnie zaprojektowane i zbudowane do użycia z wyrobami o których mowa w pkt 3, 4 i 7;
 - b) wojskowe materiały wybuchowe;
 - c) substancje zapalające i zamrażające do celów wojskowych.
9. Okręty wojenne i ich wyposażenie specjalistyczne:
 - a) okręty wojenne każdego rodzaju;
 - b) urządzenia/wyposażenie specjalnie zaprojektowane do stawiania, wykrywania i trałowania min;
 - c) kable podwodne.
10. Samoloty i wyposażenie do celów wojskowych.
11. Wojskowe urządzenia/wyposażenie elektroniczne.
12. Inne urządzenia/wyposażenie i materiały.
13. Specjalne części i elementy wykonane z materiałów zamieszczonych na tej liście jeżeli posiadają charakter wojskowy.
14. Urządzenia, wyposażenie i elementy wyłącznie zaprojektowane dla analizy, produkcji, badania i kontroli uzbrojenia, amunicji i urządzeń mających wyłącznie charakter wojskowy zawartych na tej liście.

2. Ocena zgodności wyrobów obronnych po wstąpieniu Polski do NATO i UE

Do dnia 1 maja 2004 r., tj. wstąpienia Polski do Unii Europejskiej, wyroby przeznaczone na cele obronności i bezpieczeństwa państwa przed wprowadzeniem do obrotu podlegały ocenie zgodności pod względem spełnienia określonych wymagań, w oparciu o przepisy następujących aktów prawnych:

- ustawy z dnia 3 kwietnia 1993 r. *o badaniach i certyfikacji* (Dz. U. Nr 55, poz. 250, z późn. zm.);
- ustawy z dnia 20 sierpnia 2002 r. *o systemie oceny zgodności* (Dz. U. Nr 166, poz. 1360, z 2003 r. Nr 80, poz. 718, Nr 130, poz. 1188, Nr 170, poz. 1652, Nr 229, poz. 2275, oraz z 2004 r. Nr 70, poz. 631, Nr 92, poz. 881, Nr 93, poz. 896, Nr 93, poz. 899, Nr 96, poz. 959);
- rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 czerwca 1994 r. *w sprawie zakresu i trybu stosowania ustawy o badaniach i certyfikacji do wyrobów produkowanych w kraju i importowanych wyłącznie na potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa, a także właściwości organów w tych sprawach* (Dz. U. Nr 80, poz. 370);
- rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 6 kwietnia 2001 r. *w sprawie wykazu wyrobów, które nie mogą być nabywane bez certyfikatu* (Dz. U. Nr 43, poz. 483, Dz. U. Nr 113, poz. 1213, z 2002 roku Dz. U. Nr 166, poz. 1365).

Do realizacji zadań związanych z oceną zgodności wykorzystywano stworzony w 1993 roku system oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na cele obronności i bezpieczeństwa państwa. System ten opierał swoje funkcjonowanie przede wszystkim na działalności wojskowych instytutów i ośrodków badawczo - rozwojowych posiadających w swych strukturach laboratoria badawcze i jednostki certyfikujące wyroby.

Akcesja Polski do UE spowodowała utratę mocy przez wyżej wymienione akty prawne (z wyjątkiem ustawy *o systemie oceny zgodności*) przez co Minister Obrony Narodowej oraz minister właściwy do spraw wewnętrznych utracili możliwość regulowania kwestii związanych z oceną zgodności wyrobów odpowiednio na potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa. Obecnie prowadzenie oceny zgodności opiera się tylko i wyłącznie na zasadach kontraktowych, tj. przez wpisanie odpowiednich klauzul do umów na dostawę wyrobów, wymuszających prowadzenie oceny zgodności wyrobów przed wprowadzeniem ich do użytku w Siłach Zbrojnych RP oraz jednostkach podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji, co jednak nie gwarantuje osiągnięcia oczekiwanych celów.

3. Projekt ustawy o systemie oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na cele obronności i bezpieczeństwa państwa

Po przeprowadzeniu niezbędnej analizy prawnej i merytorycznej dotyczącej założeń funkcjonowania systemu oceny zgodności wyrobów obronnych w nowym otoczeniu prawnym i gospodarczym, Wojskowe Centrum Normalizacji, Jakości i Kodyfikacji podjęło działania związane z przygotowaniem projektu ustawy o systemie

oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa. Zasadniczym celem wydania ustawy jest:

- zapewnienie ochrony interesów państwa w obszarze obronności i bezpieczeństwa poprzez ustalenie zasad dotyczących oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na cele obronności i bezpieczeństwa państwa;
- zapewnienie warunków do prowadzenia oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na cele obronności i bezpieczeństwa państwa przez kompetentne i niezależne podmioty, w zakresie spełnienia specyfikacji technicznych;
- zapewnienie warunków do eliminowania zagrożeń stwarzanych przez wyroby przeznaczone na cele obronności i bezpieczeństwa państwa dla życia i zdrowia użytkowników oraz dla środowiska.

Ocenie zgodności będą podlegały następujące grupy wyrobów:

1. broń wraz z osprzętem i amunicją;
2. proch i wojskowe materiały wybuchowe;
3. bomby, torpedy, miny, rakiety i pociski kierowane oraz urządzenia i podzespoły wojskowe zaprojektowane specjalnie do ich obsługi, montażu, demontażu, odpalania lub wykrycia;
4. urządzenia wojskowe do kierowania ogniem;
5. sprzęt pancerny, samochodowy i inżynierski;
6. sprzęt i środki ochrony indywidualnej i zbiorowej;
7. sprzęt i środki do wykrywania, identyfikacji i likwidacji środków trujących, biologicznych i chemicznych oraz radioaktywnych;
8. systemy uzbrojenia i wyposażenia statków powietrznych przeznaczonych do celów wojskowych;
9. wojskowe środki i systemy łączności specjalnej oraz wyposażenie elektroniczne;
10. wyroby i technologie związane z ochroną informacji niejawnych;
11. materiały pędne i smary do zastosowań wojskowych;
12. umundurowanie i jego elementy;
13. środki zaopatrzenia żywnościowego;
14. inne wyroby, jeżeli spełniają wymagania określone w art.3 pkt 14 projektu ustawy tj. są zaprojektowane i wykonane zgodnie z wymaganiami określonymi w specyfikacji technicznej, w tym uzbrojenie, sprzęt, środki oraz materiały, bez względu na stopień ich przetworzenia.

Przygotowany projekt ustawy przewiduje aktywny udział w procesie oceny zgodności dostawców, jednostek badawczych i jednostek certyfikujących poprzez wykorzystanie jednego z trzech trybów prowadzenia oceny zgodności:

1. działań wykonywanych przez dostawcę w celu wykazania, że wyrób spełnia wymagania określone w specyfikacji technicznej;
2. badań przeprowadzanych przez jednostkę badawczą;
3. certyfikacji wyrobów przeprowadzanej przez jednostkę certyfikującą.

Wybór trybu oceny zgodności jest uzależniony od cech i parametrów technicznych wyrobu oraz jego znaczenia dla obronności i bezpieczeństwa państwa. Każdy z trybów oceny zgodności kończy się wydaniem deklaracji zgodności przez dostawcę w zakresie obronności i bezpieczeństwa (deklaracji OiB), w której stwierdza na jego wyłączną odpowiedzialność, że wyrób spełnia wymagania zawarte w specyfikacji technicznej. Ponadto, istotną nowością jest wprowadzenie nadzoru nad funkcjonowaniem systemu oceny zgodności takich wyrobów. Nadzór ten jest podzielony na dwie zasadnicze części:

1. nadzór nad wyrobem wprowadzanym do użytku, gdzie główną rolę – jako organ nadzorujący wyrób – odgrywać będą Rejonowe Przedstawicielstwa Wojskowe (RPW) realizujące odbiór wojskowy wyrobów;
2. nadzór nad działalnością jednostek badawczych oraz jednostek certyfikujących w zakresie dokonywania przez te jednostki oceny zgodności wyrobów, gdzie główną rolę w obszarze obronności państwa pełnić będzie Wojskowe Centrum Normalizacji Jakości i Kodyfikacji (WCNJK), a w obszarze bezpieczeństwa państwa – organ wyznaczony przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Jednostki badawcze i jednostki certyfikujące podlegać będą procesowi akredytacji prowadzonej przez WCNJK, co spowoduje przejście niektórych jednostek badawczych i jednostek certyfikujących realizujących zadania wyłącznie na potrzeby obronności i bezpieczeństwa państwa z systemu akredytacji prowadzonego przez PCA do systemu nadzorowanego przez WCNJK (około 50% tych jednostek). Pozwoli to na zintegrowanie systemu i poddanie go jednolitym kryteriom oceny – w ramach nadzoru sprawowanego przez wyspecjalizowany w tym zakresie organ, a także na znaczne obniżenie kosztów funkcjonowania takich jednostek, przy jednoczesnym zachowaniu ich zdolności do prowadzenia oceny zgodności.

Właśnie z myślą o udoskonaleniu funkcjonowania tego systemu zaproponowano rozwiązania, które pozwolą na wykorzystanie posiadanych zasobów oraz przyczynią się do znacznego obniżenia kosztów oceny zgodności, m.in. poprzez efektywne wykorzystanie rejonowych przedstawicielstw wojskowych (RPW), jako organów nadzorujących wyrób.

Akty wykonawcze, które zostaną wydane do projektowanej ustawy będą regulować następujące kwestie:

1. Szczegółowy sposób prowadzenia oceny zgodności w odniesieniu do poszczególnych grup wyrobów, uwzględniając tryby postępowania, o których była mowa powyżej. Rozporządzenia będą odnosić się do poszczególnych grup wyrobów wymienionych w projekcie ustawy i zawierać będą rodzaje wyrobów podlegające ocenie zgodności (poprzez uszczegółowienie poszczególnych grup wyrobów), wymagania jakie ma spełniać dany wyrób oraz szczegółową procedurę prowadzenia oceny zgodności wyrobu.
2. Sposób prowadzenia nadzoru nad wyrobem wprowadzanym do użytku, odpowiednio do trybów oceny zgodności zawartych w projekcie ustawy.
3. Wymagań dla jednostek lub komórek organizacyjnych prowadzących ocenę zgodności oraz trybu akredytacji OiB i organów właściwych w tych sprawach.
4. Prowadzenie nadzoru nad jednostkami badawczymi i jednostkami certyfikującymi, ich kontrolę i ocenę prowadzenia przez nie procesów oceny zgodności, a także określenie w sposób szczegółowy prowadzenia nadzoru nad jednostkami badawczymi i jednostkami certyfikującymi.

4. Podsumowanie

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej spowodowało konieczność dostosowania prawodawstwa krajowego do wymagań unijnych, a tym samym wyłączenie obszaru wyrobów obronnych spod obowiązywania dyrektyw unijnych. Lista stanowiąca załącznik do art. 296 Traktatu o utworzeniu Wspólnoty Europejskiej stanowiła punkt odniesienia do dyskusji nad ustaleniem grup wyrobów, które podlegać będą ocenie

zgodności. Przyjęcie takiego rozwiązania spowodowane było koniecznością precyzyjnego określenia zakresu obowiązywania ustawy tylko do tych obszarów do których można nie stosować prawodawstwa Unii Europejskiej.

Przyjęcie rozwiązań zamieszczonych w projekcie ustawy i w aktach wykonawczych spowoduje znaczącą reformę istniejącego do tej pory systemu oceny zgodności wyrobów przeznaczonych na cele obronności i bezpieczeństwa państwa. Projektowana ustawa będzie oddziaływać przede wszystkim na dostawców wyrobów zaprojektowanych oraz wyprodukowanych dla celów obronności i bezpieczeństwa państwa, motywując ich do wprowadzania elementów systemu zapewnienia jakości wyrobów w trakcie procesu produkcji, a także zwiększając ich odpowiedzialność za produkowany (dostarczany) wyrób, a także jednostki badawcze, jednostki certyfikujące, Ministra Obrony Narodowej, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz wskazane przez nich organy.